

4 pav. Dubeniniai kokliai. V. Kliaugaitės nuotr.

Fig. 4. 'Bowl-shaped' stove tiles.

aptiktų archeologinių radinių, rentinį šulinį galima datuoti XVII a. II puse – XVIII a. I puse.

Dauguma tyrimų metu aptiktų archeologinių radinių, t. y. buitinės, statybų keramikos, metalo (vario, aliuminio lydinio), stiklo dirbinių fragmentai, datuojami XVIII–XX a. laikotarpiu. Taip pat aptikta pavienių XVI–XVII a. laikotarpiu datuojamų radinių, t. y. smulkių buitinės keramikos fragmentų: indų, puodų pakraštėlių, priedugnių, dengtų žalia ar ruda glazūra, du Kielcų keramikos fragmentai. Aptikta sieninių, plokštinių, dubeninių koklių, taip pat olandiškos čerpės bei balto molio olandiškos pypkės kandiklio fragmentas.

Tyrimų metu pilkų žemių sluoksnyje rasti kaulai pateikti zooarcheologinei analizei. Ištirti 248 kaulai ir dantų fragmentai, kurių bendras svoris – 7,7 kg. Įdomu, jog rūšinė ištirtos medžiagos sudėtis naujųjų laikų kontekste atrodo išskirtinai, nes gerokai daugiau nei pusę gyvūnų kaulų sudaro arklių kaulų fragmentai, tarp kurių ne tik ilgieji kaulai, tačiau ir šonkauliai bei slanksteliai, greičiausiai dviejų individų skeletai. Tarp gyvūnų kaulų aptikta ir žmonių kaulų fragmentų (8 vienetai).

J. Jasinskio St. 14

In 2020, an excavation and field survey were conducted at J. Jasinskio St. 14 in the historic part of the city of Vilnius known as Naujamiestis. 3328 m^2 were surveyed using a metal detector and visually. 19 trenches totalling 433 m^2 were excavated in the S part of the plot (Fig. 1). Trenches 1–18 contained a 40–60 cm thick grey soil layer, which was dated to the second half of the 18th – first half of the 20th century based on the discovered archaeological finds (with isolated 16th–17th-century archaeological finds). Trenches 1 and 6 revealed a 19th-century wooden storage box (Fig. 2). Trench 13 yielded fragments of a log-lined well (Fig. 3) with fill containing 2 16th–17th-century 'bowl-shaped' stove tiles and a pot fragment (Fig. 4).

Ramūnas Šmigelskas,
Ignas Sadauskas

Reformatų skveras

2020 m. Vilniaus mieste, Reformatų skvere buvo tęsiami „Kultūrinį–istorinį reformacijos paveldą reprezentuojančio Reformatų sodo atkūrimo ir sutvarkymo“ projekto darbai. Jų metu įvairiose minimos teritorijos dalyse suprojektuoti įvairios paskirties statiniai bei ketinta įrengti nemažai inžinerinių tinklų. Šiose vietose atlikti detalieji tyrimai.

1582 m. Eustachijus Valavičius sklypą aptariamoje vietovėje padovanojo evangelikų reformatų špitolei ir kapinėms. 1625–1626 m. sinodo sąskaitose minima, kad statoma kapinių tvora turi būti ne žemesnė nei 3 sieksniai. Dėl nesutarimų su katalikais 1640 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislovas Vaza pasirašė dekretą, kuriuo evangelikai reformatai buvo iškelti už Vilniaus miesto sienos ribų ir anksčiau dovanotame sklype įkūrė savo kapines, o iki 1651 m. pastatė pirmąją medinę bažnytėlę. Karo su Maskva metu ji sudegė kartu su kitais teritorijos pastatais. 1668 m. teismo komisija

konstatavo, kad reformatų valdos pastatai visiškai sugriauti. 1672 m. reformatų valdos gerokai išsiplėtė, kai K. Radvilaitė padovanojo 3 sklypus reformatams. Sudegę pastatai buvo atstatyti, nauja bažnyčia buvo iš mūro ir medžio (greičiausiai fachverko stiliaus). 1682 m. kapines nusiaubė Akademijos auklėtiniai, o bažnytėlė buvo sugriauta. Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Jonui Sobieskiui leidus, reformatai apie 1690 m. atstatė medinę bažnyčią ir sutvarkė kapines. Valda perimetru apstatyta mūriniais ir mediniais pastatais, rasta vietos dvasininkų namui, vežiminėms, špitolei. 1715 m. miesto sąrašuose už Trakų vartų minimi 8 nameliai ir 5 tušti sklypai bei reformatų konsistorijos pastatai, o inventoriuje užrašyta, kad reformatų skveras kvadrato formos ir aptvertas mūrine tvora (*VAA*, f. 1019, ap. 11, b. 4434). Praėjus beveik šimtmečiui po kapinių įkūrimo, 1731 m. reformatams įsakyta iškelti kapines toliau, tačiau tai nebuvo įvykdyta, ir kapinės čia veikė iki 1830 m., kai jos tapo perpildytos. 1756 m. minimi 4 sklypai šalia bažnyčios. XVIII a. II pusėje kaimyninė Rajeckių valda atiteko dominikonams. Kapinėse 1777 m. pastatyta Šreterių šeimos mauzoliejinė koplyčia. 1809 m. dominikonai reformatams perleido dalį savo sklypo vietovės V dalyje. 1831–1833 m. J. Kurnatovičius sudarė detalų reformatų valdos inventorių. Dabartinė priešais Reformatų parką esanti klasicizmo stiliaus Reformatų bažnyčia pastatyta 1835 m., tad iki tol kapinėse stovėjusi medinė bažnyčia nugriauta. XX a. pradžioje vystantis pramonei ir gamybai, dabartinio sodo teritorijos PR dalis buvo išnuomota ir 1910 m. pagal Vaclovo Michnevičiaus projektą prie Pylimo gatvės pastatytas sandėlis ir prekybos paviljonas. Statiniai sudegė 1944 m., kai vokiečiai padegė šalia Sinodo buvusią knygrišyklą, o liepsnos persimetė į biblioteką ir žemės ūkio paviljonus (*VAA*, f. 1019, ap. 11, b. 1734). 1950–1958 m. po karo apleisti ir apdegę pastatai po truputį nuardyti. Valant skverą prie Pylimo gatvės po karo stovėjusi apgriuvusi konsistorijos fasadinė siena su nuostabiu rokoko stiliaus fasadu buvo nugriauta. Bene didžiausią pertvarką kapinės patyrė tarybiniu laikotarpiu, kai 1983 m. jos galutinai uždarytos, nugriautos Šreterių ir Vinholdų koplyčios. Teritorijos vaizdas visiškai pasikeitė pastačius paminklą, skirtą „Tarybiniams partizanams ir pogrindininkams“.

Archeologiniai tyrimus Reformatų skvere anksčiau vykdė L. Dzikas 1979 m. (*LIIR*, f. 1, b. 716), G. Vaitkevičius 1980 m. (*LIIR*, f. 1, b. 854), V. Vainilaitis 1991 m. (*LIIR*, f. 1, b. 2023), G. Stankevičius 1992 m. (*LIIR*, f. 1, b. 1929), T. Poška 1992 m. (*LIIR*, f. 1, b. 1953), L. Girlevičius 2011 m. (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 642), D. Antropikaitė 2012 m. (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 457–460), P. Vutkinas 2012 m. (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 531–533), M. Grikpėdis 2014 m. (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 374–381), E. Songaila su J. Raču 2018 m. (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 263–267), G. Jonutis 2019 m. (*ATL 2019 metais,* 2020, p. 326–333) ir A. Kalinauskas su I. Sadausku (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 341–347).

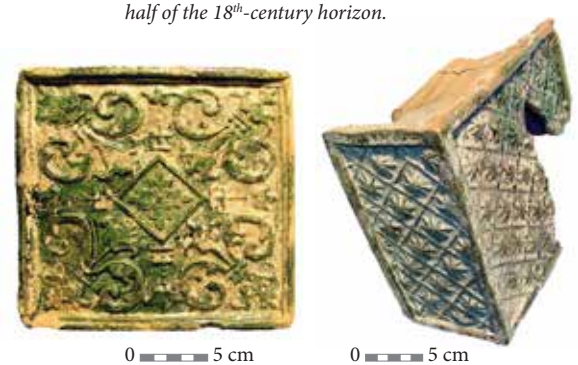
2020 m. detaliųjų tyrimų metu ištirtos 34 įvairaus dydžio perkasos, iš viso 637,75 m^2 plotas. Atskirai ir kiek plačiau verta aprašyti 3 perkasas, kuriose fiksuota nuoseklesnė stratigrafija ir aptikta reikšmingesnių radinių. Remiantis likusių perkasų tyrimų rezultatais, pateikiamos apibendrintos išvados.

Perkasa 2 tirta parko P dalyje. Ji jungėsi dar su 2019 m. tirtu plotu (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 343–344). Tirta 15x10 m dydžio perkasa, suplanuota buvusio terasuoto tako vietoje. Perkasos viršutiniai grunto sluoksniai iki archeologinio horizonto buvo nukasti dar iki tyrimų pradžios. Tad perkasa suformuota jau anksčiau atliktų grunto judinimo darbų vietoje. Atsižvel-

1 pav. Suversta krosnis XVIII a. II pusės kultūrinio sluoksnio horizonte. I. Sadausko nuotr.

Fig. 1. The toppled stove in the cultural layer's second half of the 18th-century horizon.

2 pav. Plokštinis koklis, puoštas maureska. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 2. A panel stove tile decorated in mauresque style.

3 pav. Kampinis koklis, puoštas treliažo motyvu. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 3. A corner stove tile decorated with a trellis design.

4 pav. Kazimiero Jogailaičio denaras. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 4. A Casimir IV Jagiellon denar.

giant į tai, apie tiriamos vietos nesuardytą stratigrafiją ir kultūrinio sluoksnio chronologiją daugiau galima spręsti tik pagal perkasos PV kampo stratigrafiją ir sienelių formavimo metu surastus radinius. Be XX–XXI a. suformuotų horizontų, ryškiai skyrėsi ir XX a. I pusės buvusio parko lygis. Giliau fiksuotas juodo humusingo smėlio sluoksnis, po kuriuo atidengta suversta koklinė krosnis ar net kelių krosnių dalys (1 pav.). Ji aptikta XVIII a. II pusės horizonte. Atidengta nedidelė šio suvertimo dalis, likutis tęsėsi už tiriamo ploto ribų. Fiksuota maža dalis šios sąvartos, tad spėjama, kad tai vienos krosnies, sumūrytos iš likučių, arba kelių krosnių sąvarta. Tai pagrįstų aptikti kokliai, kurių iš viso surinkti 198 fragmentai, tarp jų plokštinių (sieninių), dubeninių, frizinių, kampinių ir karūnėlių. Dominavo žalia glazūra dengti augaliniai, maureskos, stilizuoti ir treliažo motyvai (2, 3 pav.). Kokliai stilistiškai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. viduriu. Giliau pasiektas ir tirtas XVII a. II pusės kultūrinio sluoksnio horizontas. Pasiekus didesnį nei 2 m gylį, o lyginant su buvusio parko žemės paviršiumi, net apie 3 m gylį, pasiektas smėlingas XVI a. II pusės – XVII a. pradžios sluoksnis, kuriame rasta buitinės keramikos šukių, koklių fragmentų, diržo sagtis ir bato pasagėlė. Perkasoje taip pat fiksuoti keli akmenys, galbūt buvusio medinio pastato pamato dalis. Sluoksnyje aplink fiksuota daugiau degėsių. Giliau pasiektas pilko smėlio horizontas, kuriame rasti radiniai neblogai datavo šį kultūrinio sluoksnio horizontą. Be buitinės keramikos šukių, rasti keli juostiniai žiedai, diržo sagtis, peilio fragmentas ir kabliukas. Geriausiai chronologinį laikotarpį nusako rastos monetos, tarp kurių buvo smarkiai sudilęs 1378–1419 m. Vaclovo IV Prahos grašis ir 1440–1492 m. Kazimiero Jogailaičio denaras (4 pav.). Tikėtina, kad iš šio horizonto tarp išmestų žemių aptiktas Jogailos

denaras ir smarkiai sudilęs nenustatomos priklausomybės denaras galbūt datuojami XIV a. pabaiga. Giliau perkasos didžiojoje dalyje pasiektas įžemis, kuriame fiksuotos kelios įgilintos struktūros ir plonos juostos, kurios greičiausiai žymi XV a. šios vietos apgyvendintą teritoriją ir buvusius aptvėrimus (5 pav.). Šių linijų pjūviai rodo, kad tai medinių kuolų tvora.

Perkasa 11 tirta parko centrinėje dalyje, kur po XX a. supiltiniais ar perkastais grunto sluoksniais atidengtas lauko akmenų grindinys (6 pav.), datuojamas XIX a. viduriu – XX a. I puse. Datavimas grindžiamas dviem faktoriais: radiniai virš grindinio (rasta 181(?) m. Aleksandro 2 kapeikų moneta ir XIX a. II puse datuojamos sagos) ir vėliau tyrimų metu po grindiniu fiksuoti palaidojimai ir jų laidojimo metu apardytas archeologinis sluoksnis. Tyrimai tęsti tik tose dalyse, kurios būtų suardytos statybos darbų metu. Po grindiniu fiksuoti XV–XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontai, kuriuos datuoja to laikotarpio radiniai. Geriausiai kultūrinio sluoksnio horizontus datuoja aptikta gana gausi monetų kolekcija (7 pav.): LDK Aleksandro pusgrašis, Žygimanto Augusto dvidenaris, 1575 m. Rygos šilingas, 1618 m. Zigmanto

5 pav. Perkasa 2 iš oro. L. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Trench 2, as seen from above.

III Vazos šilingai ir 1625 m. šeštokas, XVII a. I puse datuojama Rusijos caro Michailo Fiodorovičiaus kapeika, 1661 m. Švedijos karalių Karolio XI ir 1662 m. Karolio X Gustavo šilingai, 1378–1419 m. sulipę kartu 2 Čekijos karaliaus Vaclovo IV Prahos grašiai, Vytauto denaras ir keletas XVII a. viduriu datuojamų Jono Kazimiero Vazos šilingų. Tikėtina, kad XVIII a.

6 pav. XIX a. vidurio – XX a. pradžios grindinio ortofotografinė mozaika. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 6. An orthophoto mosaic of the mid-19th – early 20th-century paving.

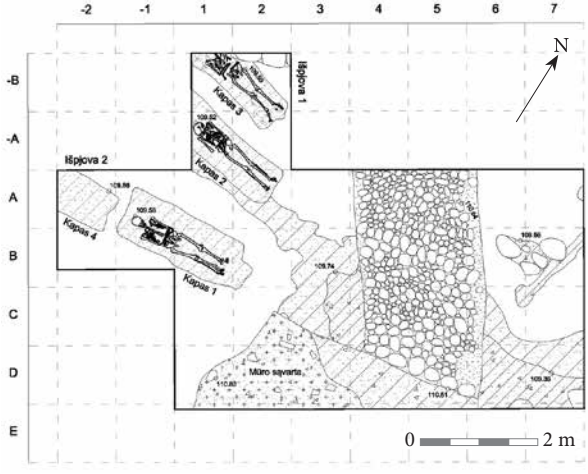

0 2 cm

7 pav. Monetos iš kairės į dešinę (aversas ir reversas): Vytauto denaras, Žygimanto Augusto dvidenaris ir Aleksandro denaras. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 7. Coins from left to right (obverse and reverse): a Vytautas denar, a Sigismund August double denar, and an Alexander denar.

8 pav. Perkasos 11 planas. I. Sadausko brėž.

Fig. 8. The plan of trench 11.

horizontas galėjo būti suardytas ir nukastas atliekant grindinio įrengimo darbus. Giliau atidengti 4 kapai (8 pav.), kurie buvo be įkapių. Greta rasta tik karsto vinių. Sprendžiant iš laidojimo duobių gylio (visi apatiniai kultūrinio sluoksnio horizontai perkasti laidojant) ir kad nebuvo įkapių (kas taip pat rodo kapų vėlyvumą), jie datuojami XVIII a.

9 pav. Napoleono armijos 7 pėstininkų pulko šautuvo buožės apkaustas. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 9. A musket butt plate from the 7th Infantry Regiment of Napoleon's Grande Armée.

0 40 m

Perkasa 27 taip pat tirta centrinėje parko dalyje, apie 12 m į Š nuo tirtos perkasos 11. Po viršutiniais vėlyvais grunto horizontais perkasos dalyje atidengtas grindinys. Jis datuojamas tokiu pat laikotarpiu kaip ir perkasoje 2 – XIX a. II puse – XX a. pradžia. Virš grindinio aptikta 1875 m. švininė plomba, 1788 m. Stanislovo Augusto Poniatovskio trigrašis, 1863 m. Aleksandro II 15 kapeikų, 1901 m. Nikolajaus II 3 kapeikos ir XIX–XX a. datuojamos sagos. Kaip ir 11 perkasoje, taip ir šiuo atveju kultūrinio sluoksnio horizontų chronologiją iliustravo aptikti radiniai. Po grindiniu fiksuotas 10–12 cm storio smulkių griuvenų su kalkėmis niveliacinis sluoksnis, datuojamas XVIII a. pabaiga – XIX a. I puse. Jame aptikta buitinės keramikos, koklių fragmentų, kitų metalinių dirbinių (9 pav.). Geriausiai datuojantys radiniai – 1754 m. Augusto III grašis, kontrasignuotas inicialais MS (siejamas su Aleksandru Mykolu Sapiega ir datuojamas ne ankstesniu nei 1780 m. laikotarpiu), 1797 m. Pavlo I 1 kapeika. Tarp šių monetų buvo ir netikėtas radinys – XV a. datuojamas Vokiečių ordino šilingas. Sluoksnis V kryptimi smarkiai žemėja ir perkasos V krašte jis fiksuotas tik 1,5–1,6 m gylyje, kai perkasos R dalyje jis fiksuotas vos 95 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Tad perkasos V dalis perkasta iki 1,6 m gylio ir iki tol fiksuotas kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas XIX–XX a. Po griuvenų sluoksniu tirtas XVII a. II pusės – XVIII a. I pusės sluoksnis su radiniais, kurių aiškiausią

datavimą vėlgi nurodo rastos monetos – Jono Kazimiero ir Kristinos, Gustavo Adolfo II Rygos šilingai. Perkasos centre fiksuota gana didelė duobė – perkasimas (10 pav.). Šiame lygyje taip pat atidengti 7 kapų įkasimo kontūrai. Aptikti mirusieji palaidoti be įkapių, orientuojant galvomis į V. Kapai datuojami XVII a. pabaiga – XVIII a.

Trumpai aptariant visų atliktų tyrimų rezultatus, galima pateikti keletą išvadų apie atliktus tyrimus aptariamoje teritorijoje – dabartinio parko teritorijos ŠV dalyje (perkasos 3, 8, 12, 13) fiksuotas juodžemio sluoksnis su archeologiniais radiniais, kurie ankstyvesni, tai yra XV a. datuojami radiniai yra kartu su XIX–XX a. radiniais. Tikėtina, kad šis sluoksnis yra atvežtinis ar nustumtas nuo Teatro gatvės pusės kalvos. Po minėtu sluoksniu dar fiksuojamas deliuvinio smėlio horizontas be žmogaus veiklos, matyt, nuslinkęs nuo tos pačios minėtos aukštumos.

Parko Š ir ŠV dalyse (perkasos 4–6, 10, 16–18, 31) fiksuojamas molingas ar su molingomis griuvenomis skirtingo intensyvumo ir storio sluoksnis, sietinas su šioje dalyje stovėjusia ir 1682 m. ar kiek vėliau nugriauta reformatų bažnyčia. Gana nemažas teritorijoje paskleisto molio kiekis tarsi sustiprintų spėjimus, kad buvusi bažnyčia galėjusi būti fachverko stiliaus statinys. Be to, minėto horizonto identifikavimas yra geras žymeklis likusių stratigrafinių vienetų datavimui.

Toje pat teritorijoje fiksuojamas pilko smėlio su kalkių ar anglies tarpsluoksniais horizontas, kuriame aptikta XVII a. II pusės – XVIII a. pradžios radinių. Jis intensyviausias ir ryškiausias teritorijos ŠR dalyje. Galima kelti prielaidą apie šio sluoksnio priskyrimą XVII a. viduryje karo su Maskva sukeltiems gaisrams šioje teritorijoje, kurie minimi istoriniuose šaltiniuose.

Reformatų skvero centrinėje dalyje yra išlikusių buvusių kapinių palaidojimų. Remiantis atliktais tyrimais (perkasos 11 ir 27), kapinės R kryptimi buvusios didesnės, nei manyta iki tol. Šioje dalyje gerokai aukščiau palaidojimų fiksuojamas XIX a. II pusės – XX a. pradžios lauko akmenų grindinys, kuris, tikėtina, yra buvusios konsistorijos grįsto vidinio kiemo danga.

10 pav. Perkasa 27 atidengus kapų duobių ir ūkinės duobės kontūrus. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 10. Trench 27 after exposure of the contours of the grave pits and storage pit.

Parko teritorijos ŠR dalyje gana tankų buvusį užstatymą liudija atidengtų pamatų fragmentai (perkasos 7, 19, 21–22, 24–26, 28). Daugiausia aptinkama XIX a. II pusės – XX a. pradžios buvusių statinių liekanų. Pastatai sugriauti per II Pasaulinį karą ar po jo. Galbūt juos statant nuardytas ankstyvesnis (XVII a.) buvęs užstatymas, kurio intensyvumo teritorijoje apčiuopti beveik nepavyko (perkasa 24).

Parko teritorijos P ir iš dalies centrinėje dalyse (perkasos 2 ir 11) fiksuojamas XV a. datuojamas kultūrinio sluoksnio horizontas bei galbūt buvę apgyvendinimo pėdsakai. Pats sluoksnis nėra labai intensyvus.

Po tyrimų vertinant visą Reformatų skvero teritoriją, pabrėžtina, kad didelė dalis įvairaus chronologinio laikotarpio kultūrinio sluoksnio

horizontų yra labai stipriai suardyti tarybiniu laikotarpiu, naikinant kapines ir įrengiant iki tol buvusio parko terasuotus takus. Labiausiai suardyti XVII–XIX a. horizontai.

Reformatų Square

In 2020, the archaeological investigation (34 trenches totalling 637.75 m^2) conducted on the grounds of Reformatų Square determined that a 15th-century cultural layer horizon and possible traces of settlement exist in the S and partly the centre of the park's grounds (trenches 2 and 11) (Figs. 4, 5, 7). Burials from the Reformed Church cemetery have survived in the central part of the square (Fig. 8). Based on the conducted investigation (trenches 11 and 27) the cemetery extends further E than had previously been thought (Fig. 10). In this part, second half of the 19th – early 20th-century stone paving (Fig. 6), which is likely the paved inner courtyard of the former consistory, was recorded considerably above the burials. A layer of varying intensity and thickness, clayey or with clayey rubble (Fig. 1), and probably connected with the Reformed church that stood in this part until its destruction in 1682, was recorded in the N and NW part of the park(trenches 4–6, 10, 16–18, 31). In the same area a horizon of grey sand with seams of lime or charcoal and second half of the 17th – early 18th-century finds (Fig. 2, 3) was recorded. It was the richest and most distinct in the NE part of the grounds. It is possible to make an assumption about the assignment of this layer to the fire, mentioned in historical sources, that was caused in this area by the mid-17th-century Russo-Polish War.

In evaluating the entire grounds of Reformatų Square, it should be stressed that a large part of the cultural layer horizons from various periods were greatly disturbed during the Soviet era when the cemetery was destroyed and terraced paths created in the park that had existed until then. The 17th–19th-century horizons have been disturbed the most (Fig. 9).

Dovilė Urbonavičiūtė-Jankauskienė

Aušros Vartų gatvė 21

2020 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais APC atliko detaliuosius tyrimus Aušros Vartų g. 21 pastate. Archeologiniai tyrimai vykdyti kasant naują rūsio patalpą, sujungsiančią P ir Š pastato korpusus.

Sklypas, kuriame vykdyti archeologiniai tyrimai, yra į Š nuo buvusios Vilniaus miesto gynybinės sienos ir Aušros vartų. Vilniaus miesto planuose XIX a. pradžioje aptariamo

1 pav. Detaliųjų tyrimų Aušros Vartų g. 21 planas: 1 – detaliųjų tyrimų vieta; 2 – 2016 m. tyrimai (A. Kalėjus); 3 – 2017 m. tyrimai (D. Antropikaitė); 4 – 2019 m. tyrimai (A. Kalėjus). R. Butrimaitės brėž.

Fig. 1. Plan of the excavation at Aušros Vartų St. 21: 1 – excavation site; 2 – 2016 investigation (A. Kalėjus); 3 – 2017 investigation (D. Antropikaitė); 4 – 2019 investigation (A. Kalėjus).